

УДК 336.13

РОЛЬ ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ**Брежнева-Єрмоленко О.В., Місюченко А.Е.**

Дніпровський державний технічний університет

У статті розглянуто питання усунення територіальних диспропорцій у фінансовому забезпеченні різних регіонів. Визначено роль і місце податкового потенціалу як частини сукупної концентрації фінансових коштів територіальної громади з метою їх подальшого використання для забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіонального господарства. Запропоновано розрізнити поняття податкового та фінансового потенціалів з огляду на вплив кожного з них на формування дохідної частини бюджетної системи. Оцінено сучасний стан фіскальної ефективності місцевих податків і зборів Дніпропетровської області. Розраховано індекси концентрації надходжень податків і зборів до місцевих бюджетів Дніпропетровської області.

Ключові слова: податковий потенціал, регіональний розвиток, фінансова самостійність, доходи місцевих бюджетів, місцеві податки і збори.

Постановка проблеми. Результативність європейських інтеграційних процесів потребує врахування регіональних особливостей здійснення фінансово-господарської діяльності. Для України, за умови її прагнення до участі у світовій інтеграції, питання усунення територіальних диспропорцій у фінансовому забезпеченні різних регіонів країни є особливо актуальними. В сучасних умовах перманентного воєнного конфлікту, територіальні диспропорції соціально-економічного розвитку окремих регіонів країни постійно зростають.

Проголошена фінансова децентралізація на державному рівні та фіскальна політика на рівні регіонів засвідчує, що реальної самостійності територіальних громад в повній мірі так і не досягнуто, тому важливим залишається дослідження економічного змісту податкового потенціалу регіону, джерел його формування та основних інструментів його нарощування й ефективного використання. Даний аспект підсилюються зростаючими тенденціями децентралізації процесів формування фінансових ресурсів, що посилюють дієвість використання податкових, бюджетних важелів для соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями визначення можливостей регіону зі сплати податків та інших обов'язкових платежів на основі розрахунку та оцінки податкового потенціалу регіону займалися такі вчені як І. Горський [2], Н. Кашина [6], О. Богачова [1], Н. Опихана [7]. Проблематика податкового потенціалу як реального національного доходу з одночасними дослідженнями його розрахунку на територіальному рівні розглядалася в працях С. Каламбет [5].

Аспекти удосконалення управління податковим потенціалом регіонів, пошук шляхів його нарощування представлено у працях таких науковців як: Є. Балацький, Й. Бескид, О. Василік, М. Гапонюк, В. Дем'янишин, Ю. Іванов, В. Зайчикова, О. Кириленко, І. Кравченко, А. Крисоватий, І. Луїна, Ц. Огонь, В. Опарін, Ю. Пасічник, А. Соколовська, Л. Тарангул, В. Федосов, С. Юрій та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні недостатньо дослідженою є сутність податкової компоненти формування бюджетних доходів територіальних громад; залишається не повною мірою визначе-

ною сутність поняття «податковий потенціал регіону», відсутній єдиний підхід до його оцінювання, що й обумовлює актуальність і необхідність подальших наукових пошуків.

Мета статті. Головною метою цієї статті є обґрунтування сутності податкового потенціалу регіону та його ролі у фінансовому забезпеченні регіону, оцінювання сучасного стану фіскальної ефективності місцевих податків і зборів Дніпропетровської області.

Виклад основного матеріалу. Важливою складовою бюджетного потенціалу регіону є його податковий потенціал. Узагальнено ця категорія охоплює ту частину фінансових ресурсів території, яка використовується при формуванні податкових доходів місцевих бюджетів.

Податковий потенціал регіону є винятково регіональним показником. Потенційна здатність регіону генерувати бюджетні доходи визначається економічною структурою регіону і його забезпеченістю ресурсами, що підлягають оподаткуванню (податковими базами).

Регіональний податковий потенціал формується та розвивається в результаті функціонування сфер, секторів і сегментів соціально-економічних систем регіону, являючи собою частину сукупної концентрації фінансових коштів територіальної громади з метою їх подальшого використання для забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіонального господарства.

У зарубіжній фіскальній практиці принципового розмежування між такими видами потенціалів, як «фінансовий», «фіскальний», «бюджетно-податковий» і «податковий» немає. Зокрема, в розробках аналітиків Світового банку використовується термін «Tax capacity» («податковий потенціал», «податкоспроможність»). Це здатність бази оподаткування в межах адміністративної одиниці приносити доходи у вигляді податкових надходжень [2, с. 27]. До ресурсів місцевого податкового потенціалу відноситься будь-яка місцева база оподаткування, що знаходиться в компетенції місцевих органів влади.

Реальна податкоспроможність відображає фактичні можливості податкових вилучень у платників податків, які знаходяться на території певного регіону, для мобілізації цих коштів у дохідній частині бюджетів різних рівнів у да-

ний історичний час, при певному рівні розвитку продуктивних сил і чинному податковому та бюджетному законодавстві [8, с. 108].

Таким чином, в основі економічного змісту податкового потенціалу лежить адитивність цього показника, тобто комплексний податковий потенціал складається з потенціалів окремих податків. Більше того, з метою структурного аналізу можна говорити про потенціал непрямих та прямих, майнових та особистих податків тощо. У цьому плані податковий потенціал регіону можна розглядати з погляду податкової компетенції різних рівнів влади, як це пропонується у визначенні Світового банку; з погляду фактичного надходження податкових платежів у різні рівні бюджетів; з точки зору сукупного потенціалу регіону, тобто сумарного потенціалу.

Виходячи з цього, слід розмежовувати поняття «податкового» та «фінансового потенціалу регіону», оскільки вони мають різний економічний зміст. Основними відмінностями між даними поняттями є наступне:

- фінансовий потенціал включає сукупність всіх фінансових ресурсів того або іншого регіону, а податковий потенціал є лише частиною цих ресурсів;

- податковий потенціал є основою для формування бази податкових доходів бюджету, а фінансовий – інтегрує як податкову базу бюджету, так і базу формування неподаткових доходів, а також можливості здійснення запозичення на фінансових ринках для бюджетних цілей (фінансування певних програм або поточне фінансування дефіциту бюджету регіону);

- на відміну від податкового потенціалу, фінансовий потенціал значною мірою визначає інвестиційну привабливість реального сектора економіки регіону та перспективи його економічного розвитку;

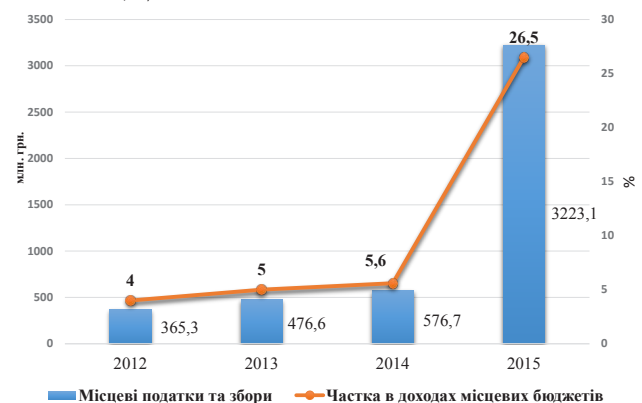
- податковий потенціал пов'язаний безпосередньо зі складом і структурою податкової системи.

За ринкових умов господарювання доцільно комплексно досліджувати проблему формування фінансового та податкового потенціалів, враховувати їх взаємозв'язок та взаємообумовленість, оскільки фінансовий потенціал регіону переважним чином визначається наявністю та станом його податкового потенціалу.

Для визначення проблемних аспектів формування податкового потенціалу суттєвим буде проведення оцінки фіскальної ефективності місцевого оподаткування на прикладі місцевих бюджетів Дніпропетровської області. Розглянемо надходження місцевих податків і зборів до місцевих бюджетів на прикладі Дніпропетровській області. Як свідчать дані рисунку 1, надходження місцевих податків і зборів за 2012-2015 рр. значно зросли, і у 2015 році становили 3223,1 млн. грн. Це пояснюється проведенням податкової реформи в 2015 році, насамперед віднесенням плати за землю до доходів місцевих бюджетів, зарахуванням до місцевих бюджетів 10,0% податку на прибуток підприємств, запровадженням справляння акцизів на місцевому рівні, збільшенням надходжень єдиного податку [4].

Єдиний податок для суб'єктів підприємницької діяльності сьогодні став реальним джерелом наповнення місцевих бюджетів. Так, у 2015 р.

єдиний податок формував 9,1% доходів місцевих бюджетів, що набагато більше, ніж у всі попередні роки – до 2010 р. цей показник становив не більше 2,5%.

Рис. 1. Динаміка обсягу місцевих податків і зборів та їх частки в доходах місцевих бюджетів Дніпропетровської області за період 2012-2015 рр., млн. грн., %

Джерело: розроблено авторами за даними [3]

Після віднесення у 2012 р. єдиного податку до складу місцевих податків і зборів, надходження від його стягнення значно вплинули на збільшення доходної частини місцевих бюджетів органів місцевого самоврядування Дніпропетровської області. За період з 2011 по 2015 рр. надходження єдиного податку до місцевих бюджетів Дніпропетровської області зросли в 6,5 разів. Оскільки ставка єдиного податку є досить помірною, з року в рік зростає кількість суб'єктів підприємницької діяльності, які працюють на спрощеній системі оподаткування та їх найманих працівників. З року в рік фіксується перевиконання планових показників наповнення місцевих бюджетів з цього податку. Найбільший відсоток перевиконання був зафіксований у 2013 р. у розмірі 130,5% [3]. При наявній тенденції збільшення сум єдиного податку досить вірогідним є зростання обсягів цього джерела надходжень, а також збільшення його питомої ваги в загальній сумі доходів у 2016 р.

Узагальнюючим коефіцієнтом фіскальної ефективності можна вважати коефіцієнт використання податкової бази. На повноту потенційних податкових надходжень впливає механізм нарахування, який передбачає наявність пільг, наявність податкового боргу тощо. При цьому важко оцінити фіскальний потенціал податку виключно за показником надходжень. У цьому випадку коефіцієнт використання податкової бази дозволить об'єктивно оцінити ефективність запровадження окремих податків.

Для оцінки формування податкових надходжень із різних джерел доцільно використати індекс концентрації Герфіндаля, який розраховується за формулою:

$$I_k = \sum_{i=1}^n R_i^2$$

де R – частка i -го податку у загальній сумі надходжень,

N – загальна кількість видів податків.

Розрахунок індексів концентрації надходжень податків і зборів до місцевих бюджетів Дніпропе-

тровської області за 2011-2015 рр. представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Індекси концентрації надходжень податків і зборів до місцевих бюджетів Дніпропетровської області у 2011-2015 рр.

Вид платежу	Частка у загальному обсязі податкових надходжень				
	2011	2012	2013	2014	2015*
Податок на прибуток комунальних підприємств	0,001	0,010	0,012	0,005	0,076
Податок на доходи фізичних осіб	0,730	0,738	0,713	0,624	0,492
Плата за землю	0,215	0,212	0,213	0,185	0,185
Єдиний податок на підприємницьку діяльність	0,022	0,017	0,037	0,055	0,071
Плата за користування надрами	0,040	0,035	0,042	0,071	0,049
Екологічний податок	0,025	0,032	0,027	0,024	0,03
Інші податкові надходження	0,021	0,017	0,019	0,003	0,003
Індекс концентрації Герфіндаля	0,582	0,593	0,558	0,432	0,29

*У 2015 р. до доходів місцевих бюджетів включається 10% загальних надходжень податку на прибуток; 25% ПДФО спрямовується до державного бюджету.

Джерело: розроблено авторами за даними [3]

Аналіз даних таблиці свідчить, що різке зменшення обсягів надходжень від податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів у 2015 р. стало основною причиною зниження індексу концентрації Герфіндаля, що зважаючи на зростання обсягів надходжень до бюджетів в абсолютному вимірі до 10340,7 млн. грн в 2015 р., є позитивним фактом.

Розрахунок показників дозволив зробити висновок про задовільну фіскальну ефективність місцевого оподаткування в Дніпропетровській області у 2011-2015 рр. За аналізований період значення індексу концентрації надходжень податків і зборів до місцевих бюджетів зменшилось від

рівня 0,582 у 2011 р. до значення 0,29 у 2015 р., що свідчить про те, що у податкових надходженнях до місцевих бюджетів Дніпропетровської області зменшується домінування джерел з високим обсягом надходжень (насамперед податку на доходи фізичних осіб).

З 2015 р. у результаті реалізації положень податкової реформи, а саме перерахування 10% податку на прибуток до доходів місцевих бюджетів та перерахування 25% податку на доходи фізичних осіб до Державного бюджету, розподіл внеску окремих податків до обсягу доходів місцевих бюджетів став більш рівномірним, що зменшує ризики можливого недоотримання бюджетних доходів та посилює податковий потенціал регіону.

Висновки і пропозиції. Однією з головних складових фінансового потенціалу розвитку регіону залишається його бюджетний потенціал, у складі якого визначальна роль належить податковому потенціалу територіальної громади. Стратегія розвитку території має формуватися на основі забезпечення умов ефективного використання наявного податкового потенціалу, оскільки він відіграє визначальну роль у підтримці стабільності економіки, забезпеченні пропорційного та збалансованого функціонування та стійкого розвитку різних її галузей.

На основі проведеного дослідження розглянуто та уточнено поняття податкового потенціалу регіону, визначено його відмінність та взаємозалежність з фінансовим потенціалом. Особливу увагу в цьому підході звернуто на недопустимість отождолення фінансового потенціалу з податковим потенціалом регіону, що є лише його частиною.

У результаті проведеного дослідження стану податкового потенціалу Дніпропетровської області можна зробити такі висновки. По-перше, у 2015 році спостерігалось стрімке зростання обсягу місцевих податків і зборів та їх частки в доходах місцевих бюджетів Дніпропетровської області. По-друге, розподіл частки окремих податків в обсязі доходів місцевих бюджетів став більш рівномірним, що зменшує ризики можливого недоотримання бюджетних доходів та посилює податковий потенціал регіону.

Список літератури:

1. Богачева О. Налоговый потенциал и региональные счета / О. Богачева // Финансы. – 2000. – № 2. – С. 29–32.
2. Горский И. Налоговый потенциал в механизме межбюджетных отношений / И. Горский // Финансы. – 1999. – № 6. – С. 27–30.
3. Державна казначейська служба України. Офіційний веб-сайт. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/reg/control/dnp/uk/publish/category/196718>
4. Закон України від 28.12.2014 № 71-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи // Офіційний портал Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/zakonodavstvo/podatkovye-zakonodavstvo/zakoniukraini/63462.html>
5. Каламбет С.В. Податковий потенціал: теорія, практика, управління: Наукова монографія. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2001. – 304 с.
6. Кашина Н. Методика расчётов налогового потенциала / Н. Кашина // Финансы. – 2001. – № 12. – С. 35–37.
7. Опихана Н.С. Региональный податковий потенціал в Україні / Н.С. Опихана // Финансы Украины – № 2. – 2004. – С. 122–125.
8. Тарангул Л. Оцінка податкоспроможності регіону / Л. Тарангул // Финансы Украины. – 2003. – № 6. – С. 7–13.

Брежнева-Ермоленко О.В., Мисюченко А.Е.

Днепропетровский государственный технический университет

РОЛЬ НАЛОГОВОГО ПОТЕНЦИАЛА В ОБЕСПЕЧЕНИИ РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

Аннотация

В статье рассмотрены вопросы устранения территориальных диспропорций в финансовом обеспечении различных регионов. Определены роль и место налогового потенциала как части совокупной концентрации финансовых ресурсов территориальной общины с целью их дальнейшего использования для обеспечения эффективного социально-экономического развития регионального хозяйства. Предложено различать понятия налогового и финансового потенциалов учитывая влияние каждого из них на формирование доходной части бюджетной системы. Осуществлена оценка состояния фискальной эффективности местных налогов и сборов Днепропетровской области. Рассчитаны индексы концентрации поступлений налогов и сборов в местные бюджеты Днепропетровской области.

Ключевые слова: налоговый потенциал, региональное развитие, финансовая самостоятельность, доходы местных бюджетов, местные налоги и сборы.

Brezhnyeva-Yermolenko O.V., Misyuchenko A.E.

Dnipro State Technical University

THE ROLE OF TAX POTENTIAL IN THE DEVELOPMENT OF THE REGION

Summary

The article describes the elimination issues of the territorial imbalances in the financial support of various regions. The role and place of tax potential are determined as parts of the total concentration of financial resources of the territorial community to ensure further using for effective economic and social development of the regional economy. It is proposed to distinguish between the concept of tax and financial potentials considering the impact of each on the formation of the revenue side of the budget system. The estimation of the condition of fiscal efficiency of local taxes and fees of the Dnipropetrovsk region was fulfilled. Were calculated indices of concentration of taxes and fees in the local budgets of the Dnipropetrovsk region.

Keywords: tax potential, regional development, financial independence, revenues of local budgets, local taxes and fees.